

**การพัฒนาการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์**

DEVELOPMENT OF CULTURAL HERITAGE RESOURCE MANAGEMENT IN CREATIVE TOURISM
AREAS KHAO THAMMARAT SI THEP HISTORICAL PARK PHETCHABUN

เครือวัลย์ มโนรัตน์¹ และ พิทวัฒน์ มโนรัตน์

Krueawan Monorat¹ and Pittawat Manorat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email : 6301104207@mcu.ac.th¹

Received 22 July 2024; Revised 4 October 2024; Accepted 30 October 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อสำรวจการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ 2) เพื่อพัฒนากิจกรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ 3) เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ในภาคสนามโดยใช้วิธีวิทยาวิจัยแบบผสมผสาน ได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเป็นกรอบการวิจัย กลุ่มตัวอย่าง โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยวิธีเจาะจงจำนวน 37 รูปหรือคนวิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลการศึกษาการสำรวจการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ แต่ละด้าน เพื่อประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมให้ดีขึ้นจากเดิม รู้จักวิธีการดูแล รักษาสมบัติของชาติ อันเป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องสอดส่อง รับผิดชอบร่วมกัน 2) การพัฒนากิจกรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ กิจกรรมที่ต้องพัฒนา กิจกรรมประชาชนในชุมชนต้องเรียนรู้และมีส่วนร่วมในศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา เอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของพื้นที่ เพื่อสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน เป็นกิจกรรมที่ควรส่งเสริมคนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญ ร่วมกันจัดการทรัพยากรให้คงอยู่ในสภาพเดิม เผยแพร่ข้อมูลและแนะนำนักท่องเที่ยวได้ 3) การเสนอรูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ การจัดการแต่ละด้าน ทำให้ได้รูปแบบ “ร่วมแรงร่วมใจ” ในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์

องค์ความรู้จากงานวิจัย คือ ได้รูปแบบการร่วมแรงร่วมใจในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์

คำสำคัญ : การพัฒนา; การจัดการ; เขามอรัตน

Abstracts

This research article is part of the research on Development of cultural heritage resource management, creative tourism area, Khao Thamorat, Si Thep Historical Park, Phetchabun, has the objective of 1) To explore the management of cultural heritage resources Creative tourism area, Khao Thammarat, Si Thep Historical Park, Phetchabun 2) To develop activities in the Khao Thammarat creative tourism area. Si Thep Historical Park, Phetchabun 3) To propose a model for managing the cultural heritage of the Khao Thammarat Creative Tourism Area. The research method is qualitative research. (Qualitative) in the integrated field By conducting in-depth interviews with key informants using specific methods, 37 figures or people were analyzed. Content data was analyzed using descriptive analysis. This research is by Magachulalongkomrajavidyalaya University.

The research results found that: 1) Results of the study of surveying the management of cultural heritage resources in the Khao Thamorat creative tourism area, Si Thep Historical Park, Phetchabun, each side, so that people can participate in thinking. Decide on better management of cultural heritage resources. Know how to take care of it. preserve national treasure which is everyone's duty to monitor Shared responsibility. 2) Development of activities in the Khao Thamorat Creative Tourism Area, Si Thep Historical Park, Phetchabun, activities that need to be developed Activities: People in the community must learn and participate in art, culture, way of life, wisdom, uniqueness, and local identity of the area. To create a bond between tourists and hosts It is an activity that should be promoted to local people to see its importance. Work together to manage resources to remain in their original state. Can disseminate information and recommend tourists. 3) Proposing a model for managing the cultural heritage of the Khao Thamorat Creative Tourism Area, Si Thep Historical Park, Phetchabun, managing each aspect. make a pattern "Join together" in developing the management of cultural heritage resources, Khao Thamorat Creative Tourism Area, Si Thep Historical Park, Phetchabun.

The knowledge from the research is that there is a model for joint effort in developing the management of cultural heritage resources, the creative tourism area of Khao Thamorat, Si Thep Historical Park, Phetchabun.

Keywords: Development; Management; Khao Thamorat

บทนำ

เมืองศรีเทพ นับเป็นเมืองโบราณอีกแห่งหนึ่ง ที่ให้ความสำคัญกับภูเขาศักดิ์สิทธิ์อย่างโดดเด่น ไม่แพ้เมืองสุโขทัย ถึงแม้จะไม่มีศิลาจารึก หรือตำนานใดที่กล่าวถึงความสำคัญของภูเขา ที่มีต่อเมืองแต่การดำรงอยู่อย่างโดดเด่นของเขามอรัตน์ และถ้าโบราณสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางทิศตะวันตกของเมืองศรีเทพ คือ การแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจอย่างแท้จริง เมื่อเราขับรถยนต์เข้าเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ช่วงก่อนจะถึงตัวอำเภอศรีเทพ เราจะมองเห็นภูเขาลูกหนึ่งมีสันฐานสามเหลี่ยมสมมาตรสวยงามมากตั้งอยู่ตรงหน้า รวากับว่าถนนที่เรากำลังแล่นรถยนต์อยู่นี้ จะวิ่งตรงเข้าไปชนกับภูเขาลูกนั้นพอดีเลย แต่เมื่อครั้งละสายตาไป แล้ว

กลับมามองหาอีก ก็จะปรากฏว่า เขาถูกตั้งกล่าว ได้หายไปแล้วยังน่าอัศจรรย์ เขาหินปูนลูกนี้ คือ เขาถมอรัตน์ หรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า เขาใหญ่ หรือเขาแก้ว ตั้งอยู่ตำบลโคกสะอาด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เขาถมอรัตน์ (ถมอ อ่านว่า ถะ-หมอ มาจากคำเขมร ถะ-มอ แปลว่า หิน ส่วนคำว่า รัตน์ แปลว่า แก้ว) ซึ่งเขา ลูกนี้มีความสัมพันธ์กับตัวเมืองโบราณศรีเทพมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลทุกยุคทุกสมัย ในยุคเริ่มแรกสุด เขาถมอรัตน์ซึ่งเป็นเขาลูกโดดที่ไม่มีเขาอื่น ๆ อยู่ใกล้เคียง เขาถมอรัตน์จึงน่าจะเป็นจุดหมายหรือจุดสังเกตที่สำคัญ สำหรับนักเดินทางโบราณมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ต้องการจะเดินทางมายังเมืองโบราณศรีเทพ นอกจากนั้น ยังมีการขุดพบโบราณวัตถุ เช่น ลูกปัด ภาชนะดินเผา เครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับของมนุษย์ ยุคก่อนประวัติศาสตร์รอบ ๆ ดินเขาถมอรัตน์อีกด้วย มีความสัมพันธ์กับตัวเมืองโบราณศรีเทพมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลทุกยุคทุกสมัย บনยอศเขาถมอรัตน์ซึ่งผนังถ้ำมีการแกะสลักภาพปูนดำเป็นรูปเคารพศิลปะทวารวดี อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 มีภาพพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นรูปเคารพของศาสนาพุทธในคติแบบมหายาน และพระพุทธรูป ธรรมจักร และสถูปจำลอง ซึ่งเป็นคติแบบเถรวาท นับได้ว่าเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของคติความเชื่อแบบศรีเทพ ซึ่งเป็นสังคมที่มีการผสมผสานแนวคิดทางพุทธศาสนาทั้งสองแบบเข้าด้วยกัน ทั้งเถรวาทและมหายานที่เคยเจริญรุ่งเรืองในเวลาเดียวกันในเมืองโบราณศรีเทพซึ่งพุทธศาสนิกชนถือว่าเป็นถ้ำอันศักดิ์สิทธิ์ที่ควรแก่การเดินทางไปแสวงบุญ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม, (2550) ในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ที่เมืองโบราณศรีเทพมีโบราณสถานเขาค้างในและเขาค้างนอก และยังปรากฏว่า เป็นเขาขนาดใหญ่ตั้งอยู่ตำบลโคกสะอาด อำเภอศรีเทพ ทางด้านทิศตะวันตกของเมืองศรีเทพ ห่างออกไปราว 20 กิโลเมตร ภายในถ้ำบนเขาแห่งนี้มีภาพสลักปูนดำเป็นพระพุทธรูป และพระโพธิสัตว์ พระพุทธรูปองค์ใหญ่เป็นพระพุทธรูปประทับยืนยกพระหัตถ์ทั้งสองข้าง สูงราว 2.5 เมตร แต่พระหัตถ์และพระเศียรถูกสกัดออกไปสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปยืนปางปฐมเทศนาประทับยืนบนฐานกลีบบัวขนาดใหญ่ กับมีพระพุทธรูปประทับยืนขนาดเล็กรองลงมา และพระพุทธรูปนั่งปางสมาธิติดสีกเข้าไปภายในถ้ำ รวมทั้งหมด 11 องค์ นอกจากภาพจำหลักรูปพระโพธิสัตว์และพระพุทธรูปแล้ว ยังมีภาพจำหลักเป็นรูปสถูปเจดีย์และธรรมจักรอยู่ด้วย ภาพจำหลักเหล่านี้สร้างขึ้นเนื่องในพุทธศตวรรษมหายานมีลักษณะของศิลปะทวารวดีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 14 เศียรของประติมากรรมเหล่านี้ถูกลักลอบตัดออกไป แต่ต่อมาได้ตามกลับมาได้และเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร ความพิเศษของภาพแกะสลักในถ้ำเขาถมอรัตน์ ก็คือ การที่มีทั้งพระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ซึ่งเป็นรูปเคารพของศาสนาพุทธในคติแบบมหายาน และพระพุทธรูป ธรรมจักร และสถูปจำลอง ซึ่งเป็นคติแบบเถรวาท นับได้ว่าเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของคติความเชื่อแบบศรีเทพ ซึ่งเป็นสังคมที่มีการผสมผสานแนวคิดทางพุทธศาสนาทั้งสองแบบเข้าด้วยกัน ทั้งเถรวาทและมหายานที่เคยเจริญรุ่งเรืองในเวลาเดียวกันในเมืองโบราณศรีเทพ แต่น่าเสียดายเป็นอย่างยิ่ง ที่เมื่อ พ.ศ. 2503 มีผู้ลักลอบสกัดทำลายเศียรและพระหัตถ์พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์ไปทุกองค์ แต่ภายหลังเมื่อ พ.ศ. 2505 ได้ติดตามกลับมาคืนมาเพียงบางส่วน และปัจจุบันได้เก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร เมื่อผ่านเข้าสู่ยุควัฒนธรรมขอมของเมืองโบราณศรีเทพ มีการสร้างปราสาทศรีเทพและปราสาทสองพี่น้องขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 อยู่อาณาเขตคูน้ำคันดินของเมืองโบราณศรีเทพ ปรากฏว่าปราสาทสำคัญทั้ง 2 องค์นี้ตั้งอยู่ในแกนเดียวกันและหันหน้ามายังทิศตะวันตกซึ่งตรงมายังเขาถมอรัตน์แห่งนี้นั่นเอง ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะอิทธิพลของศาสนาฮินดูที่มองเห็นเขาถมอรัตน์ที่มีฐานเป็นรูปสามเหลี่ยมสมมาตรสวยงาม เปรียบเสมือนเขาไกรลาสที่ประทับของพระศิวะที่เป็นเทพสูงสุดของศาสนาฮินดู ไศวนิกาย จึงได้สร้างปราสาทสำคัญทั้ง 2 องค์ ให้หันหน้ามายังเขาถมอรัตน์แห่งนี้

ดร.วิศัลย์ ไขษิตานนท์, (2566) ตามบันทึกประวัติศาสตร์ ชื่อตำแหน่งเจ้าเมืองวิเชียรบุรีหรือเมืองท่าโรง ในสมัยก่อน ยังมีชื่อตำแหน่งว่า “พระศรีถมอรัตน์” อันเป็นการนำชื่อของเขถมอรัตน์มาตั้งเป็นชื่อตำแหน่งเจ้าเมือง ต่อมาในชั้นหลัง สมัยรัชกาลที่ 3 จึงได้มีการตั้งชื่อเจ้าเมืองใหม่เป็น “พระยาประเสริฐสงคราม” และ

เปลี่ยนชื่อเมืองมาเป็น “เมืองวิเชียรบุรี” ซึ่งก็มีที่มาจากชื่อเขาดมอร์ตน์อีกนั่นเอง ต่อมาภายหลังจึงมีการแยกเป็นออกจากอำเภอวิเชียรบุรี มาตั้งเป็นกิ่งอำเภอศรีเทพ เมื่อ พ.ศ. 2513 เขาดมอร์ตน์แห่งเมืองศรีเทพ เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญมาแต่โบราณกาลและเป็นโบราณสถานเปรียบเสมือนอัญมณีทับทิมอันล้ำค่าเป็นอย่างยิ่ง ที่ปรากฏอยู่บนแผ่นดินเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์ ควรจะมีการผลักดันให้ เขาดมอร์ตน์และเมืองโบราณศรีเทพ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ที่มีความพิเศษยิ่งกว่าพื้นที่อื่น ๆ กล่าวคือ มีร่องรอยทางโบราณคดีหลายยุคหลายสมัยอยู่ในสถานที่เดียวกัน นั่นคือ โครงกระดูกมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ประมาณพุทธศตวรรษที่ 5 โบราณสถานทางพุทธศาสนาสมัยทวารวดีประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-16 โบราณสถานศาสนาฮินดูสมัยขอมประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-18 แล้วจึงล่มสลายกลายเป็นเมืองร้างไป จึงนับได้ว่าเป็นพื้นที่แห่งนี้ มีอารยธรรมหลายยุคหลายสมัยซ้อนทับกันหลายชั้นต่อเนื่องกันมานับพันปีในสถานที่เดียวกัน

กรมการท่องเที่ยว, (2566) รัฐบาลได้ประกาศนโยบายการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์อย่างชัดเจนในปี พ.ศ.2551 ทำให้เกิดการเชื่อมต่อมาสู่แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภายหลังที่มีการดำเนินการส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Economy) ตามโครงการการพัฒนาสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และมีพัฒนามาสู่การส่งเสริมการนำวิถีภูมิปัญญามาพัฒนาการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างไว้ก็ตามในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังคงมีความจำเป็นต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันที่มีภาวะของการแข่งขันการของประเทศต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่ออาศัย หลักการและแนวทางของการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์มาต่อยอด เพิ่มค่า และหาความต่างมานำเสนอต่อนักท่องเที่ยว และกระแสของตลาดการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดในยุค 4.0 หรือโลกเทคโนโลยีในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากยุคปัจจุบันกระแสของการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) เข้ามามีบทบาทอย่างเห็นได้ชัด หลังจากที่โบราณสถานศรีเทพ ได้รับเป็นแหล่งมรดกโลกแห่งใหม่ของไทยแล้ว ยิ่งทำให้ผู้วิจัยสนใจที่ศึกษาการพัฒนาจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ อย่างไรให้มีมาตรฐาน และสอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบ มีคุณภาพ มาตรฐาน และสามารถสร้างมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว ข้อมูลได้จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์นำไปกำหนดกลยุทธ์และแนวทางต่าง ๆ ในการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งจะเป็นแบบแผนในการใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างเศรษฐกิจในชุมชนให้เข้มแข็งและส่งเสริมการเผยแพร่ให้ความรู้ กับคนในท้องถิ่นด้วย เนื่องจากในปัจจุบันคนในท้องถิ่นยังไม่มีปฏิสัมพันธ์กับโบราณสถานมากนัก หรือยังไม่มีจิตสำนึกรักในมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งทำให้เกิดความขัดแย้งเรื่องรुक้าโบราณสถานบ่อยครั้ง การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและสร้างความเข้าใจสำนึกรักในมรดกของท้องถิ่น ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งสำหรับประชาชนทุกคน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสำรวจการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์
3. เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยศึกษาเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสาระสำคัญของงานวิจัยที่มีการเผยแพร่ในรูปแบบต่าง ๆ โดยได้ศึกษาอย่างหลากหลายและครอบคลุมเนื้อหาสาระของงานวิจัย ดังนี้

แนวคิดเรื่องการพัฒนา

สกล วงษ์กาฬสินธุ์, (2550) ให้ความหมายว่า การพัฒนา หมายถึง การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุง กระทำให้เกิดขึ้นจากสภาพหนึ่งไปสู่อีก สภาพหนึ่งที่ดีกว่าเดิมอย่างเป็นระบบ มีทิศทาง และมีการวางแผนไว้อย่างแน่นอน ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในด้านต่าง ๆ ที่ดีขึ้น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองการปกครอง โดยให้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการคิด การทำ การรับผลประโยชน์และการประเมินผลแห่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

แนวคิด ทฤษฎีเรื่องการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรม

ชนัญ วงษ์วิภาคและคณะ, (2547) ได้กล่าวถึงคำว่า “ทรัพยากรวัฒนธรรม” (Cultural Resources) หมายถึง ลักษณะของระบบวัฒนธรรมที่มีค่าหรือเป็นตัวแทนที่สามารถสื่อถึงวัฒนธรรมต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องได้ หรือวัฒนธรรมทางวัตถุ (Tangible) เช่น โบราณวัตถุ เครื่องมือ เครื่องใช้ในการดำรงชีวิตประจำวันต่าง ๆ
2. ทรัพยากรวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมหรือทรัพยากรวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) เช่น ภาษา ศิลปะการแสดง พิธีกรรมต่าง ๆ

แนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

โกวิท พวงงาม, (2553) ได้ให้ความหมายคำว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อความเพลิดเพลิน พักผ่อนหย่อนใจและเป็นการ เดินทางที่มีเงื่อนไข ๓ ประการ คือ

1. เดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ได้ที่ไม่ใช่การประกอบอาชีพหรือหารายได้

สรุปผลการทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้ได้แนวคิดและกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกภาคส่วนเกิดความสามัคคีในชุมชน และได้รูปแบบการจัดการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตรมอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ในภาคสนามโดยใช้วิธีทวิภาคีวิจัยแบบผสมผสาน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยวิธีเจาะจงจำนวน 37 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลมีการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการศึกษาในภาคสนามเพื่อวิเคราะห์พัฒนาการจัดการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตรมอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ โดยแบ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลออกเป็น 3 กลุ่ม รวม 37 รูป/คน ได้แก่

- 1) ตัวแทนของผู้นำทางศาสนาในชุมชนตำบลโคกสะอาด/ตำบลศรีเทพ จำนวน 7 รูป

2) ผู้นำชุมชน จำนวน 23 คน

3) ผู้นำด้านวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จำนวน 7 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามวัตถุประสงค์ เพื่อการพัฒนาการจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี เป็นเครื่องมือวิจัยด้วยแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี มีลักษณะเป็นแบบคำถามปลายเปิด (Open Ended) แบ่งเป็น 3 ตอน

การสร้างเครื่องมือ

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร วิทยุกระจายเสียงต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของวัดและชุมชนในการอนุรักษ์โบราณสถานพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์

2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาประมวลความรู้สรุปเป็นกรอบแนวคิดกำหนด ขอบเขตการวิจัยและกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3) สร้างสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิด เพื่อให้ครอบคลุมขอบเขตของการทำวิจัย

4) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วเสนอคณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัยเพื่อตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงให้มีความตรงตามเนื้อหา

5) นำแบบสัมภาษณ์มาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการที่ปรึกษางานวิจัย

6) นำข้อเสนอแนะที่ได้ปรับปรุงแล้วจากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่านมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้มีความเหมาะสม จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์แล้วไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) กำหนดข้อมูลและตัวชี้วัด เป็นการกำหนดว่าข้อมูลที่ต้องการมีอะไรบ้าง โดยการศึกษาและวิเคราะห์จากวัตถุประสงค์หรือปัญหาของการวิจัยเพื่อสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย และจะใช้อะไรเป็นตัวชี้วัด จึงจะได้ข้อมูลที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง

2) กำหนดแหล่งข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับ ตัวแทนผู้นำทางศาสนา ตัวแทนผู้นำชุมชน ประชาชน และองค์กรที่ทำงานในการอนุรักษ์โบราณสถานพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ

3) นำเครื่องมือวิจัยไปใช้สัมภาษณ์ (Inter View) โดยคณะผู้วิจัยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงนโยบายและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) เป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึกมุ่งเน้นการสัมภาษณ์

4) การสัมภาษณ์กลุ่มย่อยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับแนวคิด หลักการ ความเป็นมา การจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง จังหวัดอุทัยธานี ที่ผู้วิจัยเลือกศึกษามาร่วมสัมภาษณ์ เพื่อให้ข้อมูลนำมาวิเคราะห์เชิงพรรณนา รวมถึงได้ข้อมูลเชิงลึก

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการรวบรวมที่มีอยู่อย่างเป็นระบบ สะดวก และง่ายต่อการค้นหาข้อมูล ในการจัดทำแฟ้มเพื่อประโยชน์ต่อการค้นหาข้อมูล ประกอบด้วย

1. แฟ้มข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึกและการสนทนากลุ่มหรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อย หรือสัมภาษณ์กลุ่มย่อย ประกอบด้วยข้อมูล 2 ส่วน คือ

1.1 ข้อมูลที่เป็นแบบบันทึกการสัมภาษณ์และแบบบันทึกการสนทนากลุ่มประกอบด้วย ชื่อผู้ให้ข้อมูล วันที่ ช่วงเวลา สถานที่สัมภาษณ์ สัมภาษณ์ครั้งที่ ชื่อผู้สัมภาษณ์ บทสัมภาษณ์

1.2 ข้อมูลที่เป็นแบบวิเคราะห์การสัมภาษณ์เจาะลึก/การสนทนากลุ่ม หรือสัมภาษณ์ย่อย ซึ่งประกอบชื่อผู้ให้ข้อมูล ชื่อผู้สัมภาษณ์ คำหลักบรรยาย เหตุการณ์/สถานการณ์ และการตีความเบื้องต้นแล้วจึงทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาการสำรวจการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เขาลอมอรัตน์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ ผลการวิจัยมีดังนี้

1.1 ด้านสถานที่ ภายในถ้ำเขาลอมอรัตน์มีภาพสลักทางพระพุทธศาสนา คุณค่าความศักดิ์สิทธิ์

1.2 ด้านบุคลากร ยังขาดผู้ปฏิบัติหน้าที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

1.3 ด้านการจัดกิจกรรมมีกิจกรรมที่ทางส่วนราชการจัดขึ้น เช่น กิจกรรมการแข่งขันเดิน-วิ่ง พิชิตเขาลอมอรัตน์เพื่อสุขภาพด้านยาเสพติดและเฉลิมพระเกียรติ

1.4 ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว ชุมชนในเขตตำบลโคกสะอาดซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของเขาลอมอรัตน์มีการจัดกิจกรรมประเพณีโดยมีชื่อว่า “ขึ้นเขาลอมอรัตน์ ทักขิณาวรรต เขาลังนอก”

1.5 ด้านการประชาสัมพันธ์ มีเว็บไซต์ของกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเขาลอมอรัตน์

1.6 ด้านการประสานงาน มีป้ายแสดงที่ตั้ง : ตำบลศรีเทพ อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ และหมายเลขโทรศัพท์เพื่อติดต่อประสานงาน

1.7 ด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนในชุมชนตำบลโคกสะอาดเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มการพิจารณาตัดสินใจอนุรักษ์โบราณวัตถุถ้ำเขาลอมอรัตน์

2 การพัฒนากิจกรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขาลอมอรัตน์อุทยานประวัติศาสตร์ ศรีเทพ เพชรบูรณ์ กิจกรรมต้องพัฒนาสำหรับพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขาลอมอรัตน์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ ต้องคำนึงถึงความยั่งยืน กิจกรรมที่ต้องพัฒนา ดังนี้

2.1 กิจกรรมอนุรักษ์พระพุทธรูปและพระโพธิสัตว์และภาพสลักบนแท่นหินทั้งหมด 11 องค์

2.2 กิจกรรมป้องกันมิให้เกิดปัญหาทางสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมในการรักษาระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว กิจกรรมที่ต้องมีผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวจะต้องกระจายไปในทุกภาคส่วนของบุคคลในชุมชนบริเวณใกล้เคียงเขาลอมอรัตน์

2.3 กิจกรรมการเรียนรู้และมีส่วนร่วมในศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ภูมิปัญญา เอกลักษณ์ อัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์พื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขาลอมอรัตน์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ต้องสร้างกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ประวัติความเป็นมาและความสำคัญของโบราณสถานและโบราณวัตถุภายในถ้ำเขาลอมอรัตน์

2.4 กิจกรรมให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม โบราณสถานโบราณวัตถุภายในถ้ำเขาลอมอรัตน์ กิจกรรมที่ก่อให้เกิดความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับบุคคลในชุมชนในเขตพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขาลอมอรัตน์อุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ (เจ้าบ้าน)

2.5 กิจกรรมสร้างความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน คือ การที่เจ้าบ้านมีอัธยาศัยและความเป็นมิตรไมตรี การให้คำแนะนำแก่นักท่องเที่ยว การให้ความช่วยเหลือนักท่องเที่ยวในกรณีที่เกิดอุบัติเหตุ

หรือเกิดอาการเจ็บป่วยและการให้ความช่วยเหลือด้านอื่น ๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความผูกพันกับผู้คนในชุมชน ทั้งนี้ กิจกรรมดังกล่าวให้กระทำในรูปแบบคำขวัญที่ว่า “ต้อนรับ” นักท่องเที่ยวด้วยความตระหนักในฐานะเจ้าบ้าน ด้วยความอบอุ่น ด้วยน้ำใจ ด้วยรอยยิ้ม ด้วยการบริการที่เป็นกันเอง

3. การเสนอรูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ ดังนี้

3.1 การจัดการด้านสถานที่ท่องเที่ยว ต้องปรับปรุงและจัดให้มีขึ้นเพื่อเป็นการอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว เช่น การจัดทำป้ายให้ประชาสัมพันธ์บอกเส้นทาง การจัดสถานที่ที่จอดรถ จัดสร้างห้องน้ำห้องสุขา การทำทางขึ้น-ลงเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า จัดทำร้านบริการด้านอาหารและเครื่องดื่มสำหรับนักท่องเที่ยว จัดทำป้ายประชาสัมพันธ์สถานที่พัก

3.2 การจัดการด้านบุคลากร หน่วยงานภาครัฐควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการอำนวยความสะดวก การติดต่อประสานงาน การบริการให้คำปรึกษาแนะนำและความช่วยเหลือสำหรับนักท่องเที่ยว

3.3 การจัดการด้านการจัดกิจกรรมภายใน นอกจากกิจกรรมที่จัดอยู่แล้วควรจัดกิจกรรมลักษณะ “การแสวงบุญ” โดยจัดทำข้อมูลด้านโบราณสถานโบราณวัตถุสำคัญที่มีอยู่ในถ้ำเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเพื่อให้นักท่องเที่ยวและบุคคลทั่วไปได้เดินทางมาสักการะอันเป็นการแสวงบุญเพื่อเป็นสิริมงคลให้กับตน

3.4 การจัดการด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว ควรกำหนดไว้ในปฏิทิน

3.5 การจัดการด้านการประชาสัมพันธ์ จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ (Print Media) สื่อบุคคล (Personal Media) สื่อโสตทัศน์ (Audio-visual Media) สื่อกิจกรรมต่าง ๆ (Activity Media)

3.6 การจัดการด้านการประสาน เนื่องจากมีผู้เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานภาครัฐ ผู้นำท้องถิ่นและภาคประชาชนให้มีหน้าที่ในการประสานงานในการอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

3.7 การจัดการด้านการมีส่วนร่วม มีความร่วมมือของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนในชุมชนตำบลโคกสะอาด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องจัดทำแผน นโยบายและแผนงบประมาณในการจัดโครงการต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลจากการวิจัยการสำรวจและประเมินศักยภาพการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ พบว่า 7 ด้าน คือ 1) ด้านสถานที่ 2) ด้านบุคคล 3) ด้านการจัดกิจกรรมภายใน 4) ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว 5) ด้านการประชาสัมพันธ์ 6) ด้านการประสานงาน 7) ด้านการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยอยู่ในระดับมากทุกด้าน แต่ด้านที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการประชาสัมพันธ์ แสดงให้เห็นว่า การประชาสัมพันธ์มีอิทธิพลต่อการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก รวมไปถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารทางการท่องเที่ยวของจังหวัดเพชรบูรณ์ผ่านสื่อรูปแบบต่าง ๆ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ของ **กชมน วงศ์คำ และคณะ (2563)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บ้านด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีศักยภาพ ได้แก่ แม่น้ำมูลการทำเครื่องปั้นดินเผา ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในชุมชนและมีที่พักแบบสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน ส่วนแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ มี 6 ด้าน ได้แก่ พัฒนาลึงดิงดูใจของแหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็นที่พัก อาหาร สินค้าที่ระลึก ให้มีความหลากหลายกับทุกช่วงวัย การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลได้

สะดวก เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยวปรับปรุงที่พักแบบสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน เน้นการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพัฒนาการตลาดสื่อสารแบบบูรณาการไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวเป้าหมาย

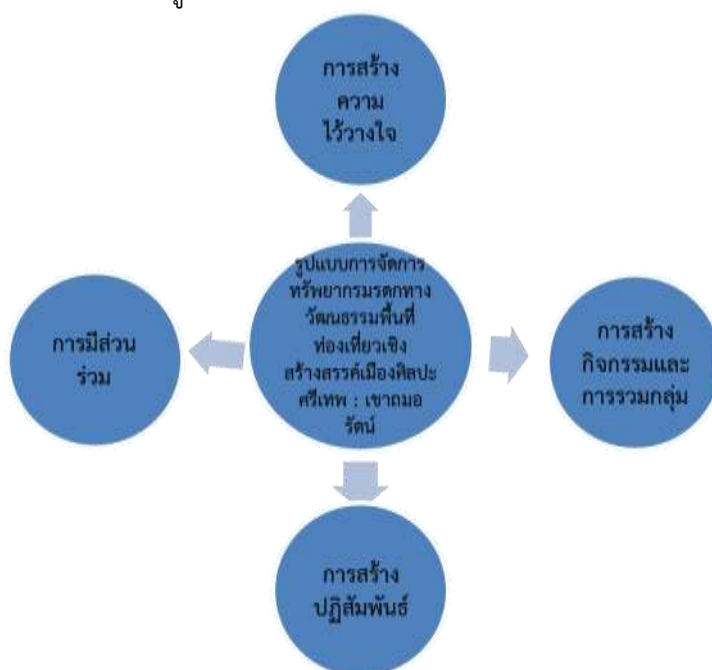
2. ผลจากการวิจัยการพัฒนากิจกรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขामอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ พบว่า การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นการกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวของประเทศไทยไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ นั้น มีการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นไปในแนวทางของด้านธุรกิจและบริการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ การให้บริการด้านสิ่งดึงดูดของกิจกรรมการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกสบายและที่พักที่จะนำมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายกับทุกช่วงวัย การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลได้สะดวก เพิ่มสิ่งอำนวยความสะดวกในแหล่งท่องเที่ยว ปรับปรุงที่พักแบบสัมผัสวิถีชีวิตชุมชนเน้นการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมมากขึ้น การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเน้นการท่องเที่ยวโดยชุมชน สอดคล้องกับ**ธนาวดี ปิ่นประขานันท์ (2564)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์อุยกะลาโวจในพื้นที่เกาะลันตา จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ได้รับคัดเลือกจากผู้ทรงคุณวุฒิว่าเป็นกิจกรรมที่มีความน่าสนใจ และ เหมาะสมในการเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เริ่มต้นสำหรับชุมชนโต๊ะบาหลิว ได้แก่ กิจกรรมแต่งแต้ม เติมเรือ กิจกรรมจักสาน งานศิลป์และกิจกรรมจับปลา ลาดตะวัน และชุมชนสังกาอู๊ ได้แก่ กิจกรรมหลงรส กิจกรรม(หลง) รักซ์ถัก ทอ กิจกรรมรักซ์ลาโวจและกิจกรรมรักซ์ลีลา

3. ผลจากการวิจัยเสนอรูปแบบการจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขามอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ พบว่า 1) ด้านสถานที่ 2) ด้านบุคลากร 3) ด้านการจัดกิจกรรมภายใน 4) ด้านการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยว 5) ด้านการประชาสัมพันธ์ 6) ด้านการประสานงาน 7) ด้านการมีส่วนร่วมของหน่วยงานภาครัฐและภาคประชาชนในชุมชนตำบลโคกสะอาด อำเภอศรีเทพ จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการจัดการแบบมีส่วนร่วมของทุกคนทุกฝ่ายที่จะต้องช่วยเหลือกันในทุกกิจกรรมโดยมี 1 รูปแบบ 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความไว้วางใจ ขั้นตอนที่ 2 การสร้างกิจกรรมและการรวมกลุ่ม ขั้นตอนที่ 3 การสร้างปฏิสัมพันธ์ ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วม การจัดการมรดกวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เมืองศิลปะ ศรีเทพ : เขามอรัตนต้องอาศัยการขับเคลื่อนจากหน่วยงานภายในและภายนอก ได้แก่ กรมศิลปากร สำนักงานวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล หมู่บ้าน ซึ่งจะได้นำไปสู่การทำกิจกรรมร่วมกันให้บรรลุผลสำเร็จได้ต้องอาศัยทุกฝ่าย เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดกิจกรรม ส่งเสริม เผยแพร่ ทำให้เป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น สอดคล้องกับ**พระมหาสมปาน ชาคโร พระธรรมโมลี, พระมหาวิจิต ธีรวิโส, กฤษณ์นัท แสงมาศ และยโสธรา ศิริภาพระภากร, (2560)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการแหล่งโบราณคดีในพื้นที่ปราสาทขางปี อำเภอศรีบุญเรือง จังหวัดสรินทร์ ผลการวิจัยพบว่า การเสนอรูปแบบการจัดการแหล่งโบราณคดีในพื้นที่แบบมีส่วนร่วมของพระสงฆ์และชุมชนที่เป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดสรินทร์ ที่สามารถบ่งบอกถึงตัวตนอย่างแท้จริง ของวัฒนธรรมชุมชนเมืองสรินทร์ มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี มีวัฒนธรรม ภาษาเป็นของตนเอง มีความโดดเด่นสอดคล้อง สอดคล้องกับ**กรกช ทรายู, กชกร ศรีทะวงษ์, ณัฐดิษฐ์ ดิษฐ์วัฒนกุล และณัฐพัชร มณีโรจน์, (2559)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนบ้านดอนบม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า (1) ชุมชนมีความต้องการและยินดีเปิดชุมชนเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว และชุมชนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวหลากหลาย (2) รูปแบบการ

ท่องเที่ยวจากด้วยการค้นหาอัตลักษณ์ กิจกรรมต่าง ๆ พร้อมทั้งวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวด้วย กระบวนการสนทนากลุ่มได้โปรแกรมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยว (3) การพัฒนารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน โดยวิทยากร ให้ความรู้ และสร้างความเข้าใจต่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การบริการ การจัดอาหาร ที่พักการรองรับนักท่องเที่ยว รวมทั้งปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหา (4) การเปิดชุมชนรองรับนักท่องเที่ยวจริง ไม่ว่าจะเป็นการต้อนรับ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว และอาหาร ตลอดจนสถานที่ พร้อมการรับประกันจาก นักท่องเที่ยวในระดับดีมาก พร้อมข้อเสนอแนะในการจัดท่องเที่ยวเพื่อให้ตรงกับความต้องการของตลาดต่อไป สอดคล้องกับ**พระครูวาปีจันทคุณ, พระอธิการสมหมาย อตฺตสิทฺธ, พระสังเวียน ธีรปัญโญ, และทักษิณาร์ ไกรราช,(2560)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้แหล่งโบราณคดีทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการวิจัยพบว่า ด้านการประชาสัมพันธ์มีส่วนสำคัญในการทำให้คนรู้จักสิ่งที่เราสื่อสารออกไปนั้น ด้านการจัดทำฐานข้อมูล เป็นเรื่องของการจัดการความรู้โดยตรง เพราะเป็นการประมวลความรู้ในรูปแบบที่ง่ายต่อการศึกษา เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาศึกษาโบราณคดี ด้านการอนุรักษ์โบราณคดี การอนุรักษ์ คือ การดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพเดิมเป็นดีที่สุด ระวังรักษาไม่ให้ชำรุดทรุดโทรมหรือถูกทำลาย การปรับสภาพภูมิทัศน์โบราณสถาน/โบราณคดี ด้านการจัดแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมการจัดแหล่งเรียนรู้เป็นวิธีการจัดการความรู้ที่สำคัญ และเป็นที่ยอมรับมาก เพราะเห็นผลเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน

องค์ความรู้วิจัย

จากการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการวิจัย สามารถนำเสนอรูปแบบ ดังนี้ รูปแบบ “ร่วมแรงร่วมใจ” ในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เขตรมอรัตนอุทยานประวัติศาสตร์ศรีเทพ เพชรบูรณ์ มีทั้งหมด 4 ขั้นตอน คือ

ภาพที่ 1.1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากภาพองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย สามารถอธิบายได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความไว้วางใจ วิธีปฏิบัติคือ

1) การเปิดคนเปิดเผย ทุกคนในชุมชน ต้องแสดงออกว่ามีความบริสุทธิ์ใจต่อการจัดการส่งเสริมเผยแพร่งานทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นโดยไม่หวังผลประโยชน์ใด ๆ ไม่ว่าจะทางตรงหรือทางอ้อม

2) มีความยุติธรรม ทุกคนต้องมีใจเป็นกลาง มีความเสมอภาค และมีการชี้แจงผลประโยชน์ของประชาชนในชุมชนที่จะได้รับบนพื้นฐานความเป็นจริง

3) การจัดให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกอย่าง มีการแบ่งหน้าที่ให้ทุกคนรับผิดชอบร่วมกัน เป็นความภาคภูมิใจของทุกคนในชุมชนที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม

4) ส่งเสริมให้ประชาชนต้องมีความสามัคคี ประองตอง และสร้างจิตสำนึกเรื่องความซื่อสัตย์สุจริต ต่อตนเองและต่อชุมชน ต้องร่วมกันดูแลแหล่งทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในท้องถิ่นให้ตกเป็นของแผ่นดิน ไม่ได้รักษาไว้เพื่อผลประโยชน์ของตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างกิจกรรมและการรวมกลุ่ม

การสร้างกิจกรรม วิธีปฏิบัติ คือ

1) ร่วมกันจัดทำข้อมูลแหล่งทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนแบบองค์รวมร่วมกับบุคคลที่เป็นเครือข่าย วิเคราะห์ เขียนรายงานให้กับหน่วยงานภาครัฐ

2) ร่วมกันกำหนดแนวทาง กระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และออกแบบการจัดกิจกรรมให้ดำเนินการตามขั้นตอนได้อย่างสะดวก เป็นไปตามประเพณี

3) ร่วมกันจัดทำแผนพัฒนาจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยติดต่อประสานงานกับบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง จัดทำเอกสารทางวิชาการประกอบการจัดกิจกรรม สามารถนำไปประชาสัมพันธ์ได้ ต่อยอดไปสู่การท่องเที่ยวในชุมชนได้

การรวมกลุ่ม วิธีปฏิบัติคือ

1) มีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นร่วมกันอย่างมีเป้าหมาย และมีขอบเขตจำกัดโดยยึดโยงกับความรู้ ประสบการณ์และภูมิปัญญาที่มีอยู่

2) มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เพื่อขยายกิจกรรมดำเนินงานออกไปให้สังคมได้รับรู้และเห็นประโยชน์ของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้น หน่วยงานภาครัฐกับประชาชนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันมากขึ้น

3) มีความรู้สึกร่วม ความเป็นกลุ่มจะต้องทำให้สมาชิกของกลุ่มมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การทำให้เกิดความรู้สึกร่วมอาจได้รับการกระตุ้นจากการมีจิตสำนึกเดียวกัน เห็นปัญหาร่วมกันและต้องการแสวงหาทางออกในการแก้ปัญหาร่วมกัน

ขั้นตอนที่ 3 การสร้างปฏิสัมพันธ์ วิธีปฏิบัติคือ

1) มีความร่วมมืออันดีแก่กันภายในชุมชน

2) มีจิตสำนึกร่วม จะได้มีกลุ่มต่าง ๆ ที่คอยดูแลจัดการอย่างต่อเนื่อง

3) ปรึกษาพบปะพูดคุยในส่วนที่จะแก้ไข เพิ่มเติม

4) คัดเลือกตัวแทนสำหรับบริหารจัดการอย่างชัดเจน

5) ดูแลรักษาจัดการทรัพยากรมรดกทางวัฒนธรรมพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วม วิธีปฏิบัติคือ

1) การมีส่วนร่วมในการประชุมถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานที่มุ่งสู่คุณภาพ เพราะเป็นการนำมติที่ได้นั้นไปปฏิบัติ

2) การมีส่วนร่วมในการเสนอปัญหาเป็นการป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในช่วงที่จัดกิจกรรมได้เป็นอย่างดี

3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก เพราะการมีส่วนร่วมแต่ละอย่างหากไม่มีการปฏิบัติย่อมสูญเปล่า

4) การมีส่วนร่วมตัดสินใจในการเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหา ประชาชนได้แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลในกิจกรรมต่าง ๆ การประเมินผลในกิจกรรมทำได้หลายรูปแบบ

6) การมีส่วนร่วมในการได้รับประโยชน์การสร้างควมไว้วางใจ ประชาชนได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ แล้วได้รับรู้รับทราบถึงผลประโยชน์ที่ได้รับแก่ส่วนรวมเป็นหลัก

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ด้านสถานที่ ควรมีสถานที่ที่เป็นสถานที่นัดพบ ควรสร้างอาคารให้มีลักษณะเป็นอาคารอำนวยการสำหรับเป็นสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว การให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว

2. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ควรดำเนินการให้มีทางขึ้น-ลงที่สะดวกและมีความปลอดภัยกว่าในปัจจุบัน เนื่องจากสภาพทางขึ้น-ลงถ้าเขาถมอรัตน์ในปัจจุบันยังเป็นทางธรรมชาติที่เต็มไปด้วยโขดหินน้อยใหญ่ บางช่วงเป็นทางลาดชัน บางช่วงเป็นทางเดินตามแนวต้นไม้รกซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวที่เป็นผู้สูงอายุ สตรีมีครรภ์ เด็กและคนพิการยากที่จะเดินทางขึ้นชมถ้าเขาถมอรัตน์ได้

ควรจัดให้มีอาคารเพื่อเป็นสถานที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวแล้ว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกที่เป็นเส้นทางขึ้น-ลงถ้าเขาถมอรัตน์ควรจะทำขั้นบันไดคอนกรีตเสริมเหล็กเป็นขั้น ๆ ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของทางขึ้นจนถึงปากถ้ำ

บนถ้ำเขาถมอรัตน์ควรจัดให้มีดอกไม้ ธูป เทียน เพื่ออำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยวสำหรับสักการะพระพุทธรูปด้วย

เนื่องจากระยะทางจากจุดเริ่มต้นของทางขึ้นจนถึงปากถ้ำเขาถมอรัตน์มีระยะทาง 1,500 เมตร สำหรับการเดินทางโดยเท้าซึ่งตามที่ได้สอบถามมัคคุเทศก์ผู้นำทางได้ทราบว่าเฉพาะขาขึ้นใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง จึงต้องมีห้องน้ำห้องสุขาสำหรับบริการนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ จุดสถานที่ตั้งห้องน้ำตามความเหมาะสมแก่ระยะทางและสถานที่

3. ด้านบุคลากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาลตำบลโคกสะอาด) ควรจัดให้มีเจ้าหน้าที่ประจำอาคารอำนวยการเพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว อีกทั้งควรมีการฝึกอบรมชาวบ้านในชุมชนผู้มีความรู้ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของถ้ำเขาถมอรัตน์ ประวัติเมืองศรีเทพเพื่อส่งเสริมให้เป็นมัคคุเทศก์อันจะเป็นการส่งเสริมให้บุคคลในท้องถิ่นตระหนักในคุณค่าของถ้ำเขาถมอรัตน์ อีกทั้งยังจะก่อให้เกิดรายได้ในลักษณะเป็นค่าตอบแทนที่นักท่องเที่ยวจะให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่มัคคุเทศก์อีกทางหนึ่งด้วย

4. ด้านการจัดกิจกรรม นอกจากกิจกรรมตามประเพณีของชุมชนในท้องถิ่นโดยมีชื่อว่า “ขึ้นเขาถมอรัตน์ ทักขิณาวรรต เขาลังนอก” แล้ว ผู้วิจัยใคร่ขอเสนอแนะให้หน่วยงานภาครัฐทั้งการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบูรณ์ องค์กรบริหารส่วนจังหวัดเพชรบูรณ์ เทศบาลตำบลโคกสะอาด และประชาชนในเขตจังหวัดเพชรบูรณ์ ควรผลักดันให้ถ้ำเขาถมอรัตน์เป็นสถานที่แสวงบุญแห่งใหม่ของชาวพุทธ ทั้งนี้

เนื่องจากโบราณวัตถุในถ้ำเขาอมรรัตน์นั้นมีอายุเก่าแก่ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13 ได้มีการแกะสลักภาพปูนดำเป็นรูปเคารพศิลปะทวารวดี ซึ่งเป็นโบราณวัตถุที่ทรงคุณค่าอันควรที่ชาวพุทธจะจัดให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวต่อไป

5) ด้านการประชาสัมพันธ์ ควรจัดทำป้ายทางเข้าให้เด่นชัด มีข้อมูลและสัญลักษณ์เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวถ้ำเขาอมรรัตน์ที่ประชาชนสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนและสื่อความหมายถึงเขาอมรรัตน์ โดยทำการติดตั้งตั้งแต่จุดแยกจากถนนสายหลัก (ถนนสายสระบุรี-หล่มสัก) และระหว่างทางจนถึงจุดขึ้นเขาอมรรัตน์ ควรมีข้อมูลที่ให้รายละเอียดในเว็บไซต์ของส่วนราชการที่เกี่ยวข้องให้มากกว่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน และข้อมูลดังกล่าวควรมีรายละเอียดถึงเส้นทางคมนาคม สถานที่พัก ร้านอาหาร จุดบริการนักท่องเที่ยว รายการของที่ระลึกที่เป็นของดีเมืองศรีเทพและของจังหวัดเพชรบูรณ์ รวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ ที่ใกล้เคียงและในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นต้น

6) ด้านการประสานงาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชน ควรมีการประสานงานด้านข้อมูลรายละเอียดของแหล่งท่องเที่ยว การบริการ การรักษาความปลอดภัย การให้ความช่วยเหลือแก่นักท่องเที่ยวกรณีเกิดอุบัติเหตุ หรือเจ็บป่วย หรือเกิดการพลัดหลงขณะอยู่ในเขตแหล่งท่องเที่ยวถ้ำเขาอมรรัตน์

7) ด้านการมีส่วนร่วม เป็นการจัดการมรดกวัฒนธรรมแบบยั่งยืน จำต้องเป็นการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของธรรมชาติ ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เพื่อปกป้อง สงวนรักษาและพัฒนาสิ่งเหล่านี้ให้อนุชนคนรุ่นหลัง ซึ่งต้องปลูกจิตสำนึกให้แก่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นหัวใจสำคัญในการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมแบบยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) ผลักดันให้เป็นจุดเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ 4 มรดกโลก ด้วยการเปิดเส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้มรดกโลก ทั้งสุโขทัย อุทยาน ศรีเทพ รวมถึงอีก 1 มรดกโลกอย่างหลวงพระบางเข้าไปด้วยในอนาคต ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวมาแล้วเกิดความคุ้มค่า

2) ผลักดันให้กรมศิลปากรและรัฐบาลชุดคันเพิ่มเติม เพราะมีอีกกว่า 50 แห่งที่ยังไม่ได้มีการขุดค้น

3) ผลักดันให้มีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติศรีเทพ เพราะหากสมบูรณ์จะต้องมีทั้งโบราณสถานและโบราณวัตถุคู่กัน ซึ่งยังขาดโบราณวัตถุ เพราะโบราณวัตถุของศรีเทพกระจัดกระจายไปอยู่ในพิพิธภัณฑ์ต่าง ๆ ทั้งในไทยและต่างประเทศ ซึ่งการขอคืนจะต้องมีพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติของจังหวัดตัวเอง เพื่อจะนำไปสู่กระบวนการขอคืน

4) ผลักดันให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน เพราะตอนนี้คนมาเที่ยวเยอะขึ้น แต่คนศรีเทพยังไม่ได้ประโยชน์ตรงนี้นัก ซึ่งก็ต้องพยายามผลักดันให้เมืองโบราณกับชาวบ้านไปด้วยกันได้ด้วย ไม่เช่นนั้นจะไม่เกิดความห่วงแหน

References

- Chanan Wongphak et al. (2004). Management of cultural resources for sustainable tourism, Bangkok: Slapakorn University and Archeology, 2-3.
- Department of Tourism Ministry of Tourism and Sports.(2023). Creative tourism destination management manual, Retrieved 15 May 2023 from [https:// www.dot.go.th/storage](https://www.dot.go.th/storage).
- Dr.Wisan Kositanon.(2023). Understand, know, love Phetchabun. Retrieved 5 May 2023. From: <https://wisonk.wordpress.com>

- Fine Arts Department, Ministry of Culture (2007). Si Thep Historical Park. Bangkok: Rungsilpa Printing Company.
- Korakot Trachu, Kotchakon Srithawong, Natthadit Distwattanakul and Natthapat Maneeroj. (2016). Development of creative tourism at Ban Dan Kwian, Chok Chai District, Nakhon Ratchasima Province. *Ratchaphak Journal*, 23(Special Issue), 165-176.
- Kotthamon Wongkham et al. (2020). Sustainable creative tourism management model at Ban Don Bom, Mueang Kao Subdistrict, Mueang District, Khon Kaen Province. (Research report). University Maha Sarakham Rajabhat.
- Kowit Puang-ngam. (2010). Community and local self-management, Bangkok: Bophit Printing, 193-294.
- Phrakru Wapee Chanthakhun Phra Athikan Sommai Atthasittho, Phra Sangwian Teerapanyo, and Thaksinar Krairat (2017). Knowledge management model for Buddhist archaeological sites in Roi Et Province, *MCU Peace Studies Journal*, 5(Special Issue), 423-429.
- Phra Maha Samphan Chakro, Phra Dhammali, Phra Maha Wisit Theeravamso, Kritsanat Saengmat and Yasothara Siripaprapakorn. (2017). Management of archaeological sites in the Prasat Chang Pi area. *Sikhoraphum District Surin Province, Thammarat Academic Journal*, 17(3), 1-10.
- Sakul Wongkalasin. (2007). Community planning and development, Nakhon Ratchasima: Nakhon Ratchasima Rajabhat University, p.251.
- Thanawadee Pinprachanun. (2021). Development of creative tourism activities for conservation Culture of the Urak Lawoi ethnic group in the Koh Lanta area. (Bachelor of Arts Thesis). Graduate School: Srinakharinwirot University...

